26-ojo kvartalo raidą, galima kelti hipotezę, kad čia būta gynybinės paskirties griovio, skirto šios miesto dalies apsaugai iki pastatant lokalius mūrinius įtvirtinimus. Virš įžemio lygio esantis kultūrinis sluoksnis ŠR ir vidurinėje ploto dalyse yra supiltos ir bent dalinai maišytos struktūros. Kasta tamsiai pilka žemė su gausia statybinių griuvenų, kalkių skiedinio, sunykusios organikos priemaiša, smėlio linzėmis. Tirtame kultūriniame sluoksnyje aptikta XVI a. pabaiga – XVII a. pirma puse datuojamų archeologinių radinių – daugiausia buitinės keramikos fragmentų. Manome, kad sluoksnis suformuotas bažnyčios statybinių darbų metu. Tirto ploto PV dalyje buvo kasama iki mažesnio gylio – statybinių darbų projekte šioje dalyje buvo numatyta įrengti laiptus. Ankstyvi kultūrinio sluoksnio horizontai čia stipriai apardyti vėlesnės ūkinės veiklos. Sluoksnyje aptikta pavienių XVII–XIX a. datuojamų archeo-loginių radinių. Į PV nuo tirto ploto kastose tranšėjose inžineriniams tinklams mažiausias kultūrinio sluoksnio storis – 1,5 m. Ankstyviausias aptiktas radinys – puodo pakraštėlis, datuojamas XV a.

The basement stairs of the church of St. Ignatius

In 2007 an excavation was conducted at the site of the stairs being built to the basement of the Church of St. Ignatius (Šv. Ignoto St. 6, Vilnius). Digging down to a depth of up to 3.6 m, the sand of the sterile soil was reached at a depth of 1.5–2.8 m below the current ground surface. A formation going down into the sand of the sterile soil was discovered in the NE and central parts of the investigated area. It is hypothesised that that this was a defensive ditch. Of the brick constructions unearthed during the excavation, the discovered remains of an arched foundation dating to the first half – mid-17th century should be mentioned. These are the remains of a covered corridor located beside the church's SE façade.

Linas Girlevičius, Tauras Poška

Vilniaus Bernardinių vienuolyno statinių ansamblis

2007–2008 m. buvo tęsiami Vilniaus Bernardinių vienuolyno statinių ansamblio (G361K) (Maironio g. 11) tvarkymo ir pritaikymo naujoms reikmėms darbai. Vienuolyno statinių ansamblyje įvairaus pobūdžio tyrinėjimai atlikti 1977 (vadovė V. Staskonytė), 1988 (vadovai D. Misiukaitė ir E. Šmidtas), 1994 (vadovas a. Stanaitis) ir 2006 m. (vadovas T. Poška – žr. ATL 2006 metais, V., 2007, p. 378–379). 2007–2008 m. archeologinius tyrinėjimus ansamblyje vykdė APC „Antiqua". Atkastų mūrinių architektūrinių konstrukcijų tyrimus atliko, konsultavo architektūros ekspertas R. Zilinskas. Tyrinėjimai atlikti vienuolyno vidiniame kieme, taip pat ūkiniame ir šv. Mykolo bažnyčios kiemuose bei vienuolyno aplinkoje tiestų inžinerinių komunikacijų vietose. Vidiniame kieme tyrinėtas 420 m^2, inžinerinių komunikacijų vietose – 495 m^2 plotas.

Ankstesnių tyrimų metu tirtas iki 5,1 m storio kultūrinis sluoksnis, ankstyviausi vienuolyno teritorijoje aptikti radiniai datuoti XV a. LDK kanclerio Leono Sapiegos, kurio rūmai buvo netoliese, funduoto Vilniaus Bernardinių vienuolyno statinių ansamblis pradėtas kurti XVI a. pabaigoje. Šv. Mykolo bažnyčia statyta 1594–1627 m. Iki 1655 m. – Maskvos karo – ji buvo su keturiais bokšteliais. Du bokšteliai abipus presbiterijos po karo nebuvo atstatyti. Į vienuolyno struktūrą

1 pav. Vienuolyno vidiniame kieme atkastos moliu rištos XVI a. pabaigos konstrukcijos vaizdas iš ŠR pusės. T. Poškos nuotr.

Fig. 1. View from the NE of the late 16th-century construction, which was made of bricks bound with clay and unearthed in the monastery's interior courtyard.

įjungtas XVI a. viduryje statytas gynybai pritaikytas Valavičių rezidencijos pastatas, kuris yra gerai išlikęs. Vienuolyno teritorija buvo didesnė nei dabar – tęsėsi iki netoli buvusios Vilniaus miesto gynybinės sienos. Vienuolyno teritorijos R riba suformuota XIX a. įrengiant dabartinę Maironio gatvės trasą.

Vidinis vienuolyno kiemas. Vidiniame vienuolyno kieme tirtas 20x21 m dydžio plotas. Archeologinių tyrinėjimų metu kieme išskirti keturi kultūrinio sluoksnio horizontai. I horizontui skiriamas tamsiai pilkos žemės su gausiomis griuvenomis sluoksnis. Jo storis – nuo 60 cm tirto ploto Š dalyje iki 1,2 m P ir 2,5 m PV dalyje. Vidinio kiemo Š pusėje nukastas 40–60 cm storio viršutinis tamsiai pilkos žemės sluoksnis su gausiomis XIX–XX a. pradžios statybinėmis griuvenomis. Jame surasta XVI–XX a. pradžios buitinės keramikos ir plokštinių koklių fragmentų, XIX–XX a. stiklinių indų šukių. 60 cm gylyje atkastas 3x1,9 m dydžio akmenų grindinio, orientuoto V–R kryptimi, fragmentas. Grindinys krautas iš smulkių riedulių ant 20–30 cm storio molio sluoksnio. Jo paviršiuje surasta XVIII–XIX a. radinių. Tiksliai datuoti grindinio nepavyko, nes jis apardytas XX a. pradžioje rekonstruojant šv. Mykolo bažnyčią. Šv. Mykolo bažnyčios P sienos pamatai įkasti tik iki 1,5–1,7 m gylio nuo kiemo paviršiaus. Kiemo P dalyje viršutinis sluoksnis buvo 1–1,4 m storio. Nustatyta, kad sluoksnis ne vieną kartą judintas XIX–XX a. Surasta XVI–XIX a. datuotų buitinės keramikos ir plokštinių koklių fragmentų, XX a. pradžios stiklinių indų. Kiemo V ir PV dalyse viršutinio sluoksnio storis – 1,8–2,5 m nuo kiemo paviršiaus. ŠV kampe I kultūrinio sluoksnio horizontas suardytas XX a. pradžio-

2 pav. Vienuolyno vidiniame kieme, P dalyje atkastos medinių konstrukcijų (medinių įtvirtinimų ir hidrotechninių įrenginių) liekanos. Vaizdas iš PV – Valavičių rezidencijos pastato. T. Poškos nuotr.

Fig. 2. The remains of the wooden constructions (wooden fortifications and hydraulic engineering equipment) unearthed in the S part of the monastery's interior courtyard. View from the SW, i.e. from the building of the Valavičius family residence.

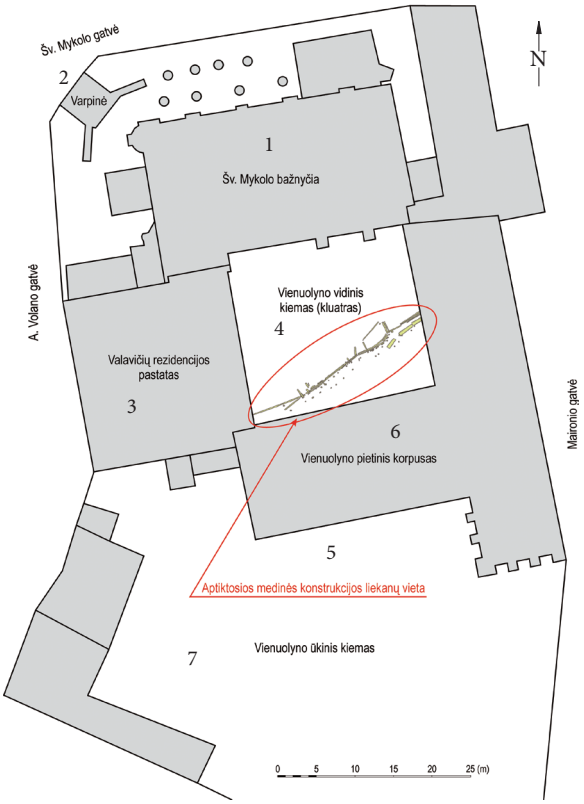
je įrenginėjant įėjimą į vienuolyno V korpuso rūsį. 40 cm gylyje atkastas pamato fragmentas, mūrytas iš degto molio plytų ir riedulių. Jis 3x4 m dydžio, orientuotas V–R kryptimi, pamato V dalis prigludusi prie vienuolyno V korpuso R sienos. Tai buvusio priestato liekanos, datuojamos laikotarpiu, ne ankstesniu kaip XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. Pamatų aplinkoje surasta XIX–XX a. pradžios keramikos šukių, architektūrinių detalių, XX a. pradžios stiklinių indų fragmentų. Viršutiniame kultūrinio sluoksnio horizonte aptikta žmonių kaulų iš suardytų palaidojimų. Jie čia greičiausiai pateko XVIII–XX a. pradžioje rekonstruojant vienuolyną ir bažnyčią. Nustatyta, kad I kultūrinio sluoksnio horizonto apačia žemėjo ŠR–PV kryptimi, atitinkamai nuo 0,6 m iki 2,5 m.

II horizontas yra po viršutiniu sluoksniu, ploto R ir P dalyse atidengta grindinį primenanti plytų, rištų moliu, konstrukcija (1 pav.). Ji 15x13 m dydžio, ištęsta Š–P kryptimi. ŠV dalyje šis darinys veikiausiai apardytas rekonstruojant vienuolyną, PR kampe suardytas 1994 m. archeologinių tyrinėjimų metu. Grindinys krautas iš 30x20x16 cm dydžio raudonos ir geltonos spalvos degto molio plytų, tarpusavyje rištų moliu. Ant konstrukcijos viršaus užpiltas apie 10–20 cm storio molio sluoksnis. Ardant plytų grindinį nustatyta, kad vietomis plytos krautos dviem trim eilėm. Didelė dalis plytų su braukomis, konstrukcijoje nemažai puspl yčių. Tikėtina, kad plytos yra antrinio panaudojimo. Konstrukcija žemėjo P kryptimi, Š ir P jos dalies aukščių skirtumas – apie 40 cm (nuo 0,8 m iki 1,2 m gylio žemiau kiemo paviršiaus). Plytos krautos ant 20–30 cm storio molio sluoksnio (jame aptikta XVI a. indo pavidalo koklių fragmentų) ir žemiau buvusio 20–30 cm storio smėlio sluoksnio, kuriame radinių neaptikta. Plytų ir molio konstrukcijos P dalis suardyta statant vienuolyno P korpusą. 1994 m. tyrimų metu atkasta šios konstrukcijos dalis. Spėta, kad tai plytų ar kalkių degimo krosnies, naudotos statant vienuolyną, fragmentas. 2007 m. visiškai ištyrus šį darinį keliama kita hipotezė – konstrukcija naudota šv. Mykolo bažnyčios statybos laikotarpiu, o jos paskirtis – statybos aikštelė, kuri turėjo ir hidroizoliacinę paskirtį. Ši Vilniaus vieta yra gana drėgna, todėl statybos metu ant tuometinio tereno užpilti smėlio,

molio sluoksniai, ant pastarojo dviem, o vietomis ir trim eilėm tvarkingai sukrautos plytos ir pusplytės. Ant plytų konstrukcijos viršaus užpiltas dar vienas molio sluoksnis. Moliu rištų plytų konstrukcija datuojama XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia. Išardžius šį statinį, kiemo P dalyje atidengtas vientisas juodos drėgnos žemės sluoksnis – III kultūrinio sluoksnio horizontas.

Jis pasiektas 1,8–2,2 m gylyje nuo kiemo paviršiaus. Tai drėgna juoda žemė permaišyta su pjuvenomis, odos atraižomis, vietomis pasitaikė smulkių griuvenų. Sluoksnyje aptikta XV–XVII a. pradžia datuojamos buitinės keramikos šukių, nedidelis kiekis XVI a. plokštinių ir indo pavidalo koklių, geležinių vinių, pentinų. Sluoksnis storėjo nuo 60 cm Š dalyje iki 2,1 m P dalyje prie P korpuso V sienos. Nukasus apie 0,8–1 m storio šio kultūrinio sluoksnio horizonto, tirtos vietos P dalyje aptikta medinių konstrukcijų liekanų. Nustatyta, kad tai hidrotechninių įrenginių liekanos. Surastos šulinio, pastatyto iš skeltų rąstų, liekanos, skaptuoti rąstai vandens nutekėjimui, įkasto kubilo fragmentas. Dalis medinių konstrukcijų apardyta statant vienuolyno P korpusą. Šiame lygyje aptikti be aiškios tvarkos sukasti kuolai. Dendrochronologine mėginio iš vieno šių kuolų analize (tyrimus atliko dr. V. Vainilaitis) nustatyta, kad medis kuolui nupjautas 1517 m.

Apatinis (IV) kultūrinio sluoksnio horizontas išskirtas pagal antrąjį medinio užstatymo lygį, nes juodos žemės sluoksnis viršutinėje ir apatinėje dalyje vizualiai nesiskyrė. Antrasis medinio užstatymo lygis surastas 3–3,4 m gylyje nuo kiemo paviršiaus. Tai vienuolyno vidinio kiemo P dalyje, žvyro kalvos šlaite įrengta PV–ŠR kryptimi (link Bernardinų bažnyčios) orientuota ištęsta konstrukcija

3 pav. Bernardinių vienuolyno vidiniame kieme aptiktų medinių įtvirtinimų planas vienuolyno ansamblio statinių atžvilgiu: 1 – Šv. Mykolo bažnyčia; 2 – varpinė; 3 – Valavičių rezidencijos pastatas; 4 – vienuolyno vidinis kiemas (kluatras); 5 – aptiktosios medinės konstrukcijos liekanų vieta; 6 – vienuolyno P korpusas; 7 – vienuolyno ūkinis kiemas. L. Girlevičiaus brėž.

Fig. 3. Plan of the wooden fortifications, in respect to the structures of the monastery complex, that were discovered in the interior courtyard of the Bernadine monastery: 1 – the church of St. Michael; 2 – the bell tower; 3 – the Valavičius family residence; 4 – the monastery's interior courtyard (cloister); 5 – the site of the remains of the discovered wooden construction; 6 – the monastery's S building; 7 – the monastery's work yard.

(2–3 pav.). Į PR nuo šios konstrukcijos terenas staigiai žemėjo. Konstrukcijos statybai panaudoti pušiniai ir egliniai rąstai. Jos priešakinėje dalyje buvo dvi lygiagrečios kuolų eilės (atstumas tarp eilių 0,8–1 m, kuolų skersmuo 10–20 cm). Už kuolų eilių aptikta horizontalių eglinių ir pušinių rąstų. Išlikęs horizontalių rąstų skersmuo buvo 15–18 cm, ilgis – apie 2–6,5 m. Medinė konstrukcija tvirtinta horizontaliais PR–ŠV kryptimi orientuotais rąstais, kurie suleisti su jiems statmenais rąstais, o jų ŠV galai tikriausiai buvo įkasti ar sukalti į žvyro kalvos šlaitą. Greta konstrukcijos liekanų R dalies rasta iki 50 cm storio bei 2,2 m ilgio eglinių rąstų ar kuolų liekanų. Kokia buvo šios medinės konstrukcijos antžeminė dalis, iš aptiktųjų liekanų nustatyti sudėtinga. Manome, kad ši konstrukcija – gynybinio įtvirtinimo liekanos. Tai galėtų būti medžio ir grunto įtvirtinimo (pylimo) fragmentas. Tokiu atveju išilginiais ir jiems statmenais rąstais tikriausiai formuotos ertmės, kurios užpildytos gruntu. Ar kuolų eilėmis taip pat formuotos tokios ertmės, ar čia būta aštriakuolių, iš aptiktų liekanų nustatyti neįmanoma. Kita vertus, čia galėjo būti pastatyta medinė gynybinė siena. Medienos pavyzdžio iš spėjamų įtvirtinimų dendrochronologiniu tyrimu (tyrimus atliko dr. V. Vainilaitis) nustatyta, kad medis jiems statyti nupjautas 1504 m. L. Girlevičiaus nuomone, ši konstrukcija – viena gynybinės linijos, įrengtos iki pastatant Vilniaus miesto gynybinę sieną, atkarpų. Šių įtvirtinimų V atkarpa veikiausiai tęsėsi nuo Kačergos upelio vagos ties Bonifratrų vienuolynu. Mūrinės, architektų S. Lasavicko ir R. Zilinsko XV–XVI a. riba datuotos gynybinės sienos su šaulių galerija liekanos aptiktos Reprezentacinio statinių komplekso vidiniame kieme. Ji orientuota ŠV–PR – Vilniaus universiteto observatorijos bei Didžiojo kiemų ir Šv. Jono bažnyčios varpinės kryptimi. Tyrinėjimais nustatyta, kad XVI a. pabaigoje ar XVII a. pradžioje statytos varpinės vietoje yra Šv. Jono bažnyčios statybos laikotarpio (XIV a. pabaiga – XV a. pirmieji dešimtmečiai) pastato liekanos. Į R nuo aptiktos konstrukcijos, greta Vilnios upės esanti Bernardinų bažnyčia tikriausiai jau pirmajame mūrinės statybos etape statyta kaip gynybai pritaikytas pastatas. Tikėtina, kad XVI a. pradžioje statyti įtvirtinimai galėjo būti įrengti ankstesnio (XIV a. II pusės – pabaigos) įtvirtinimo vietoje. XVI a. pradžioje statytų įtvirtinimų statybos priežastimi manome buvus XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje vykusius Krymo totorių antpuolius į LDK teritoriją. Gynybinės linijos paskirtis – pilių teritorijos prieigų apsauga iš P. Šis gynybinis įrenginys bent dalinai gynybinę reikšmę prarado XVI a. pirmame ketvirtyje pastačius miesto gynybinę sieną. Jis galėjo būti nebaigtas, apnaikintas 1530 m. Vilniaus gaisro.

Dėl gana aukšto gruntinio vandens lygio Bernardinių vienuolyno vidinio kiemo P dalis nebuvo iki galo ištirta. Kultūrinis sluoksnis čia yra storesnis nei 3,9 m nuo kiemo paviršiaus.

Atliekant tyrimus požeminių inžinerinių tinklų vietose gilintasi iki statybinėms reikmėms būtino gylio. Didžiausios apimties darbai atlikti buvusio Bernardinių vienuolyno ūkinio kiemo vietoje. Viena priežasčių, kodėl čia nebuvo atliekami didesnės apimties tyrinėjimai – aukštas gruntinio vandens lygis. Tyrimų metu nustatyta, kad kieme kultūrinis sluoksnis iki 1,4–1,7 m gylio suardytas XIX–XX a. 1,5–1,7 m gylyje nuo kiemo paviršiaus aptiktas fragmentiškas akmenų grindinys, žemiau jo tirtas XVII a. datuojamas kultūrinio sluoksnio horizontas. Prie Šv. Mykolo bažnyčios ŠV dalies 40–50 cm gylyje surasti XVI a.

viduriu datuotų degto molio plytų ir riedulių mūro pamatų fragmentai – iki pastatant bažnyčią šioje Vilniaus dalyje stovėjusių pastatų liekanos.

The complex of structures at the Bernadine monastery in Vilnius

The investigation at the Bernadine (St. Michael's) monastery, which was founded beside the Vilnius city defensive wall in the late 16th – early 17th century, is connected with putting this building complex in order and adapting it to new needs. The bulk of the investigation was conducted in the monastery's interior courtyard. 15th – early 16th-century finds were discovered in the earliest cultural layer horizon and the remains of a wooden construction oriented in the direction of the Bernadine church were discovered on a former slope in the S part of the courtyard. It is thought that this is part of the fortifications built in 1504 for protection against the Crimean Tartars. The 16th-century fortifications, a line that bulged to the S, probably ran W from the Kačerga (Vingriai) stream at the Hospitaller Brothers monastery and E to the brick Bernadine church, which had begun to be built in the early 16th century and was adapted to defence, or to the river Vilnia. This line of mixed construction fortifications could have been built at the site of earlier fortifications. The remains of 16th-century wooden hydraulic engineering equipment (this Vilnius location is damp) were discovered in an earlier cultural layer horizon in the S part of the courtyard. The next cultural layer horizon is connected with the construction of the Church of St. Michael in the late 16th – early 17th century. A large construction of bricks bound with clay was discovered; the paving is being treated as construction site decking. The upper cultural layer horizon was created in the 17th–20th century. The remains of a mid-16th-century brick building were discovered in the NW part near the Church of St. Michael. Stone paving, below which a 17th-century cultural layer horizon was excavated, was discovered at a depth of 1.5–1.7 m in the monastery's work yard.

Linas Girlevičius,
Robertas Žukovskis

Vilniaus Bernardinų vienuolyno ansamblis

2007 m. APC „Antiqua" atliko archeologinius tyrinėjimus ir žvalgymus Vilniaus Bernardinų vienuolyno ansamblyje, Maironio g. 8, 10. Tyrinėjimai atlikti Vilniuje, Maironio g. 10, Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) bažnyčios (G204K1P) presbiterijos rūsiuose ir PR bokšte. Archeologiniai žvalgymai vykdyti prie tarp Šv. Onos bažnyčios (G204K2P) ir Kristaus laiptų koplyčios (G204K4P) esančios tvoros su vartais (G204K7P) pamatinės dalies, jos rekonstravimo metu. Tyrimai atlikti apie 80 m² plote, archeologiniai žvalgymai – apie 10 m² plote.

Po presbiterija įrengtose keturiose Bernardinų bažnyčios rūsio patalpose buvo žeminamas grindų lygis. Rūsys anksčiau naudotas – kurį laiką čia saugoti įvairiose bažnyčios vietose žemės darbų metu surasti žmonių kaulai. Žeminant grindų lygį nukastas apie 30 cm pilkos smėlėtos žemės sluoksnis, maišytas su kalkių skiedinio trupiniais, rieduliais, plytų duženomis, smulkiais sulaužytų žmonių